

УДК 82.2 «18»

Світлана ЛИТВИНСЬКА,

Тетяна ЧУХЛІБ

М. ГОГОЛЬ ЯК УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНОГРАФ ТА ЕТНОПСИХОЛОГ

У статті з'ясовано особливості вираження національного та релігійного світогляду М. Гоголя в його творчій спадщині.

Ключові слова: ментальна особливість, фольклорне джерело, український характер, релігійний світогляд, етнографізм, романтизм.

Ювілей М. Гоголя – епохальна подія. Ім'я письменника стоїть серед найвідоміших діячів світової літератури. Його творчість вплинула не лише на розвиток художньої літератури й театру, але й на інші наукові галузі – критику й публіцистику, психологію, історію, етнографію, педагогіку тощо. Так, у сучасних літературознавчих дослідженнях особливе місце посідають розвідки, що стосуються питання вивчення фольклорних джерел у ранніх творах М. Гоголя, його національної самоідентифікації, релігійних поглядів. Український письменник знаний у світі як просвітитель, релігійний мислитель (релігійна тема супроводжувала все творче життя митця), який вбачав своє високе покликання не тільки як письменник, а й, насамперед, як учитель, духовний наставник, проповідник.

Актуальність цієї розвідки зумовлена потребою поглибленого вивчення особливостей художньої індивідуальності М. Гоголя та компетентної ідентифікації його творчості в літературному процесі першої половини XIX століття.

Мета статті – визначити особливості вираження національного та релігійного світогляду М. Гоголя в його творчій спадщині.

Так історично склалося, що бездержавна українська нація змушена була працювати на користь тих держав, до складу яких входили її землі, зокрема на користь Російської імперії. Тому українська література до другої половини XIX століття творилася «державною» російською мовою. В. Яременко наголосив, що

«гоголівський період – це час активного творення української літератури українською мовою» [9, с. 270].

Новизною дослідження є спроба прокоментувати використання М. Гоголем фольклорних джерел, ментальних особливостей українців, елементів християнського вчення у його творчому доробку із позицій сучасного розвитку історії, психології, філософії, літературознавства, а також проаналізувати психологічний аспект його творчості, адже майже всі твори, написані ним, є глибоко психологічними, відображають авторське дослідження людської душі.

Творчість цього письменника має виразний україноментальний характер, основними рисами якого є оптимізм, пріоритет «серця над головою», поетичність світосприймання. Серед найвідоміших досліджень, які стосуються Гоголя як етнографа, історика, можна виокремити такі: «Духовний шлях Гоголя» К. Мочульського, «Гоголь і народна поетична творчість» В. Бобкової, «Гоголь і українська культура» А. Белецького, «Більшовицька заборона на українство Миколи Гоголя» В. Сергійчука, «Заповіт великого українця» Я. Дзири, «Шевченко і Гоголь» Є. Кирилюка тощо.

Ювілейний 2009 рік М. Гоголя стимулював черговий спалах інтересу до творчості письменника. Цей рік поповнив світову, російську й українську Гоголіану новими дослідженнями і новаторськими спробами проникнення в таємничість М. Гоголя – особистості, мислителя, творця. Серед них можемо назвати прізвища М. Назаренка, О. Калашникова, В. Звиняцьковського, П. Михеда, Ю. Андруховича, П. Кралока, Р. Чопика, Е. Болновської, І. Лисого.

Крім літературо- і театрознавців, філософів, істориків, багато видатних психологів у своїх наукових працях також зверталися до літературних персонажів М. Гоголя, аналізували фрагменти біографії самого письменника, як приклад цитували твори автора (Л. Гройсман, Б. Парамонов, Є. Сидоренко, Л. Виготський, С. Рубінштейн, М. Дунаєв, М. Бахтін, О. Леонтєв, Д. Авдєєв, І. Сікорський, В. Версаєв, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Клімов та ін.).

М. Гоголь вважав себе представником українського народу, українцем, земляком Т. Шевченка, хоч у цьому письменникові відмовляли його російські сучасники, та й нині російські

літературознавці та історики зневажають його українство. Це зумовлено не лише російськомовною творчістю М. Гоголя, а й множиною творчих і життєвих таємниць, які письменник залишив нащадкам. Упродовж багатьох років у наукових та літературних колах тривають дискусії щодо особи М. Гоголя, поцінування його творів та їх національної приналежності.

Як свідчать дослідники, сам письменник добре усвідомлював своє українське ество. Перебуваючи за кордоном, М. Гоголь незмінно в усіх анкетах у графі національність писав – «українець». Так, прибувши 1846-го року на курорт Карлсбад для лікування, письменник зареєструвався у книзі визначних пацієнтів: «Пан Микола Гоголь, українець, що живе у Москві, автор кількох російських комедій».

Ми не ставимо собі за мету ще раз започаткувати дискусію про те, чий же М. Гоголь – український чи російський письменник, до скарбниці якого народу слід віднести його творчість. Але обійти це питання неможливо, бо воно не раз поставало й перед самим М. Гоголем. «Я сам не знаю, яка в мене душа, хохляцька чи російська», – писав він у листі до О. Смирнової, – «знаю лише те, що ніяк би не дав переваги ні малоросіянину перед росіянином, ні росіянину перед малоросіянином. Обидві природи надто щедро обдаровані Богом, і, як навмисне, кожна з них окремо містить у собі те, чого немає в другій; явно, що вони мусять доповняти одна одну» [2, с. 54–55].

Для росіян він став «Николай Васильевич», для українців – «Микола Васильович», римські друзі називали його «сеньйор Нікколо», а для людськості він просто – Гоголь, великий чародій слова, прозорливець з даром проникати в найпотаємніші глибини людської душі, – так сказав про нашого земляка О. Гончар, виступаючи у Венеції в 1976 році на Міжнародному симпозіумі «Гоголь і європейська література» [6, с. 108].

Любов М. Гоголя до краю, де він народився і виріс, до традицій і пісень, на яких виховувався, до своєї історії – ця духовна спадщина безумовно належить Україні. Як стверджують дослідники творчості письменника, М. Гоголь думав українською мовою, дуже любив її, називав «мовою душі», «нашою». Так, навіть російський вчений І. Мандельштам переконливо довів, що з лексико-синтаксичного погляду мова М. Гоголя була українською і писав він, перекладаючи

російською. Ще в 1902 році він перший видав монографію про стиль мови М. Гоголя, у якій довів, що «не тільки лексика й семантика, а й синтаксис письменника були українські» [8, с. 102].

Наш сучасник Ю. Покальчук у паризькому виданні «Українське слово» пише: «Оточенням Гоголя в його зрілі роки була Європа і Петербург... Гоголь сприйняв культуру і звичаї, мову оточення Європи, набувши зовнішньої європейської форми для своїх творів, але ніколи і ніде не зміг відійти назавжди хоч трішки від України, яка лишилась його внутрішнім оточенням. Конфлікт двох середовищ – внутрішнього, українського і зовнішнього, петербурзького витворили генія, який в недосягальному стремлінні до високого романтичного ідеалу дозволив побачити світові велич «малої людини», загрозу нищення духовності через зростаючий світ капіталістичних відносин, і велич й незмірні глибини свого справжнього духовного середовища – України».

Ще з дитинства М. Гоголь цікавився народними легендами, казками, історичними переказами. Навчаючись у Ніжинській гімназії, М. Гоголь збирав історичний і етнографічний матеріал. Зберігся його записник, де є такі нотатки: «Лексикон малоросійський; вірша, говорена гетьману Потьомкіну запорожцями на світле свято Воскресіння; виговір гетьмана Скоропадського Василю Скалозубову; декрет Миргородської ратуші 1702 р.; креслення сільських парканів; ігри, розваги малоросіян; імена, які дають при хрещенні; думки про історію взагалі; малоросійські перекази, звичаї, обряди, пісні, прислів'я, приказки; про весілля малоросійські». Все це його дуже цікавило.

Вже живучи у Петербурзі, М. Гоголь писав своїй матері: «Не гнівайтесь, моя великодушна матінко, коли я часто турбую вас проханнями доставляти мені відомості про Малоросію або щось подібне. Це – мій хліб. І я тепер прошу Вас зібрати кілька таких фактів, коли десь почуєте який-небудь забавний анекдот між селянами в нашому селі, або в якомусь іншому, або між поміщиками. Зробіть милість, опишіть для мене також вдачі, звичаї, повір'я та розпитайте про старину хоч у Ганни Матвіївни чи Агафії Матвіївни: які плаття були в їх часи у сотників, їх жінок, у тисяцьких, у них самих, які матерії були відомі у їх часи і все з докладними подробицями; які анекдоти й історії траплялися у їх часи смішні, забавні, сумні, жакливі...» [5, с. 166].

Певне, щедрим джерелом, з якого М. Гоголь поповнював своє зібрання пісень, окрім найближчих друзів, були його рідні – мати, сестри, тітки. На початку 1830 р. він пише до матері: «Всі посилки ваші одержав і не можу віддячити достойно за них вас... Складаю подяку тіточці Катерині Іванівні, яка наважилася пожертвувати часом – зібрати для мене кілька цікавих пісень; але найдорогоціннішими з них є, однак, вписані ваші дві запорозькі. Дякую також Лукерії Федорівні і Марії Борисівні за їх участь. Жаль тільки, що в подекуди рука так нерозбірлива, що я досі багато чого не розібрав» [5, с. 171]. А трохи пізніше до сестри: «У мене є до тебе прохання. Пам'ятаєш, мила, ти так добре, було, почала збирати малоросійські казки і пісні, і, на жаль, припинила. Чи не можна це відновити? Мені це конче потрібно... а казки, пісні, пригоди можете висилати в листах чи невеликих посилках» [5, с. 208–209].

Завдяки таким зусиллям у середині 30-х років М. Гоголь мав досить багате зібрання українських пісень. Про їхню кількість свідчить лист до М. Максимовича 1834 р.: «Пісень я тобі з великою охотою писав би, але у мене їх жажлива плутанина. Незнайомих тобі може буде не більше ста, зате відомих, очевидно, близько тисячі...» [5, с. 297]. Докладніше про кількість зібраних пісень він повідомляє тоді ж І. Срезневського: «Пісень я знаю і маю багато. Близько ста п'ятдесяти пісень я віддав минулого року Максимовичу, зовсім його невідомих. Після того я придбав ще близько 150; а у Максимовича тепер уже 1200, але я закладаюся на будь-що, що тепер іще можна розшукати у кожному хуторі, подалі від великої гори і розпустити, десятка два невідомих іншому хутору» [5, с. 101]. Навіть перебуваючи за кордоном, М. Гоголь просив своїх кореспондентів висилати йому всі видання пісень.

Дослідники неодноразово відзначали близькість деяких образів і сцен ранніх повістей М. Гоголя до образів і сцен інтермедій, поширених у народному українському вертепі.

І. Огородник і М. Русин переконливо стверджують, що у повістях «Вечорів на хуторі біля Диканьки» перед читачем відкрився весь колорит народного життя, побут народу, обряди та звичаї. Фантастика є обов'язковим елементом цих повістей, то надаючи їм особливого забарвлення загадковості й таємничості, то перетворюючись на комічний гротеск. Мета творчості М. Гоголя – оживити душу, роздмухати у людей жар душі, який починає згасати.

А це досягається не розумом, волею, а чуттями, емоціями, які здатні глибоко й жваво реагувати на життя; і цінним постає саме те мистецтво, котре зберігає сердечне чуття, – поезія, пісня, музика, танок [8, с. 47].

Народні образи М. Гоголь змальовував у всій складності й різноманітності їхніх дум і почуттів. Звертання до фантастики було не результатом зацікавленості до етнографічних матеріалів, яскравістю і різноманітністю українського фольклору, а засобом проникнення у психологію українців. Повість «Вечори на хуторі біля Диканьки» – скарбниця не тільки соціальної психології, а й української етнопсихології, оскільки автор подає читачам художнє осмислення істотних рис української ментальності, українського національного характеру. У художніх текстах письменника зумисне закодовані соціально-психологічні та етнопсихологічні відомості.

Т. Воропаєва виокремлює такі психологічні феномени, описані Гоголем у своїх творах: міжгруповий антагонізм, стереотипи свідомості і поведінки, особистісна проекція, соціальний статус, міжособистісне сприймання, засоби невербальної комунікації, творча уява, деформація свідомості, груповий фаворитизм, міжособистісний конфлікт [1, с. 174–176].

Олесь Гончар вбачає неперевершеність життєвості гоголівських творів «...в глибокому проникненні митця в надра народної самосвідомості...» [6, с. 116].

Національні, етнографічні, етнопсихологічні властивості, описані М. Гоголем саме на прикладі життєвого укладу українців (опис вечорниць «...це у нас вечорниці! Вони, як бачите, схожі на ваші бали; тільки не можна сказати, щоб зовсім. На бали, коли ви їдете, то саме за тим, щоб повертити ногами та попозіхати в кулак; а в нас...юрба дівчат збереться в одну хату...з веретеном, з гребенями...») [2, с. 64]. Такі біографічні факти як народження й виховання в Україні вплинули на фізичне й моральне формування митця, що відобразилося у його художній манері адекватно віддзеркалювати етнопсихологічні особливості українців у своїх творах. Т. Воропаєва стверджує, що ландшафт й кліматичні умови подано в творчості М. Гоголя як ментальний чинник, зокрема «українська ніч як репрезентант народного романтизму, демонології, містики, загадковості; український степ як уособлення незайманого простору та волі; українська ріка як репрезентант сили й вільного

шляху; поле як уособлення упорядкованого й облаштованого простору та щедрого врожаю; сад...плодовитості; небо...мрійливості, комічності й святості» [1, с. 174–176.].

Вченими підраховано, що у «Вечорах на хуторі біля Диканьки» вжито понад 200 українізмів. Зокрема, на означення одягу автор вживає назви: плахта, очіпок, свита, жупан, шапка з решетилівського смушку, кофта, хустка, вишита сорочка; взуття – чоботи, черевики; їжа – книш з маслом, путря з молоком, кисіль, вареники, коровай, галушки, пампушки, товченики, бублики, лемішка з молоком, смажений кабан з капустою й сливами; музичні інструменти – скрипка, цимбали, бубни; зброя – мушкети, шаблі, пищалі, списи, пістолі та ін.

У «Вечорах...» маємо досить детальний опис інтер'єру української хати: «...навколо стін угорі – дубові полиці...на них густо стоять миски, горшки...келихи, чарки. Під стіною...дубові лави,...перед лежанкою, висить на вервечках колиска. Долівка вимазана глиною...» [2, с. 204].

Усі повісті «Вечорів...» у основі мають мотиви українського фольклору. Зокрема у «Вечорі проти Івана Купала» в основу повісті покладено народні легенди і перекази про Івана Купала. В «Книзі всякої всячини» є запис М. Гоголя, що послужив джерелом для сюжету повісті: «папороть...розцвітає вогненним цвітом тільки опівночі під Іванів день, і хто встигне зірвати його..., той знайде скарб» [2, с. 510].

Повість М. Гоголя «Майська ніч» написано на основі фольклорних записів, одержаних автором від матері та рідних. Так, повість розпочинається за основою на народній пісні «Сонце низенько, вечір близенько», а в інших розділах широко використано народну міфологію.

Повість М. Гоголя «Страшна помста» усім своїм фольклорно-романтичним характером вказує на інтерес письменника до історії України, до національно-визвольної боротьби українського народу. У цьому творі історичні події переплітаються з казковими і фантастичними мотивами. Вона близька до народних легенд та історичних дум, містить багато фольклорних образів, порівнянь, епітетів. Однак саме у «Страшній помсті» автор розкриває основну ідею християнської та української народної етики: не можна мстити, за зло відповідати злом, бо тоді зло замикається в коло – стає

нескінченним і непереможним. Повість прочитується не лише в загальнолюдському, а й у національному ключі: М. Гоголь підкреслює, що братовбивство є механізмом українського самознищення. Саме в «Страшній помсті» виявилася традиційна згодом гоголівська двозначність. Так, в кінцівці твору Бог (як персонаж повісті) чинить, з одного боку, за старозавітною логікою, згодившись зреалізувати моторошний Іванів план помсти; з іншого – за новозавітною, позбавивши лютого месника Царства небесного. Це – закономірні протиріччя духовного становлення митця, до яких він не раз повертатиметься. Зокрема у повісті «Тарас Бульба» письменник досліджує проблему: чи можна навіть заради добра вдаватися до насильства. Аж поки в останніх творах наважиться сказати, що наблизився до розуміння «людинолюбного закону Христового», котрий велить «понад усе прощати й любити».

Сюжет повісті М. Гоголя «Зачароване місце» бере свій початок із фольклорних оповідань про добування зачарованого скарбу. В основу повісті покладено легенди і казки про «обманні» (тобто «зачаровані») місця. В народних оповіданнях є згадки про свічку, яка засвічується, вказуючи при цьому місце знаходження скарбу. Так само існують в українському фольклорі мотиви примарності «нечистого» багатства, перетворення його на сміття. Зло містичне і людське письменник змальовує за народною традицією, в образах чортів та іншої нечисті. Але воно в цьому гармонійному, сонячному світі безпорадне і навіть смішне.

Твори М. Гоголя можна вважати не лише енциклопедією українознавства, а разом із тим й скарбницею української етнопсихології, бо саме він змалював найістотніші риси української ментальності (коваль Вакула, Пацюк, Хівря, пасічник Рудий Панько), українського національного характеру (Тарас Бульба, січове товариство). Письменник показав глибинні витoki національної свідомості українців. Його персонажі добре знають народну міфологію, обізнані в життєдайних фольклорних джерелах, у легендах і переказах.

Пишучи повість «Тарас Бульба», М. Гоголь користувався не тільки літописами, науковими розвідками з історії України, а й фольклорними історичними думами і піснями. Цікаво, що літературного героя, козацького полковника Тараса Бульбу, ототожнюють з реальною історичною постаттю доби Богдана

Хмельницького – Остапом Гоголем. Відомо, що М. Гоголь прагнув стати істориком і хотів створити багатотомну «Історію України». Він писав О. С. Пушкіну: «...Я захоплююсь заздалегідь, коли уявляю, як закиплять мої труди в Києві. Там скінчу я історію України й півдня Росії і напишу Всесвітню історію. А скільки зберу там легенд, повір'їв, пісень» [5, с. 70].

Чи міг він у той час знати про відомого свого предка, полковника Остапа Гоголя?

Дослідник доби козаччини Т. Чухліб стверджує, що прототипом літературного героя повісті «Тарас Бульба» був далекий родич М. Гоголя заслужений козацький старшина доби Б. Хмельницького гетьман Правобережної України останньої чверті XVII ст. – Остап Гоголь [7, с. 155–161].

Ще під час роботи над «Тарасом Бульбою» М. Гоголь написав статтю «Про малоросійські пісні», в якій висловив свій погляд на значення народної поезії, народних українських пісень для дослідження минулих часів. «Історик не повинен шукати в них вказання дня і числа битви...; в цьому відношенні небагато пісень допоможуть йому. Але коли він захоче пізнати справжній побут, стихії характеру, всі найтонші відтінки почуттів, хвилювань, радощів описуваного народу, коли захоче випити дух минулого віку..., тоді він буде задоволений цілком; історія народу розкриється перед ним в ясній величі.» [3, с. 294].

Слід наголосити й на тому, що М. Гоголь «національне» розумів як «народне», що для нього саме народ був носієм усіх духовних цінностей нації. «Справжня національність (за визначенням М. Гоголя) полягає не в описі сарафану, а в самому дусі народу. Поет може бути і тоді національним, коли описує цілком сторонній світ, але дивиться на нього очима своєї національної стихії, очима свого народу, коли почуває і говорить так, що співвітчизникам здається, ніби це відчувають і говорять вони самі» [5, с. 51].

Відчуття духовної і психологічної єдності з Україною відобразилися на світогляді письменника. «Не будуть живі мої образи, – писав М. Гоголь у 1847 році О. Смирновій, – якщо я не збудую їх з нашого матеріалу, з нашої землі, так, що кожний відчує, що це з його ж тіла взято. Тоді тільки він прокинеться і тоді тільки

зможе стати іншою людиною...ось вам сповідь літературної праці моєї...» [5, с. 224].

Читаючи М. Гоголя, помічаємо, що його персонажі персоналізували деякі негативні риси людської натури, виявлені автором у власній душі. Колись письменник, жартуючи, сказав, що позбавився своїх вад завдяки тому, що передав їх своїм героям. Він талановито вмів ставити себе на місце іншої людини, програвати всі можливі прояви його поведінки, тобто міг моделювати стан психіки іншої людини. Мабуть, він мав унікальний талант перевтілення.

Так, після «Миргорода» майстер ніби відвертається від України, натомість починає активно розробляти російські теми – у петербурзьких повістях («Ніс», «Шинель», «Невський проспект», «Записки божевільного»), комедії «Ревізор», у поемі «Мертві душі» та інших творах.

Проте, звернувшись до російсько-імперського світу, письменник абсолютно чесно показав його таким, яким побачив з українських позицій – темним, деспотичним, жорстоким, «мертвотушним». Звичайно, це не була поверхова, суто публіцистична критика конкретного суспільного устрою. І на новому матеріалі митець продовжував пошуки вічної, божественної гармонії й основи буття (однак не знаходив), розкривав найглибші таємниці людської душі, основні, понадчасові механізми зла. Перейшовши в російську літературу, М. Гоголь не заходився прославляти імперію, а казав страшну правду про неї, кинув їй виклик (знову разюче протиріччя). І це обурило багатьох великодержавно налаштованих росіян.

Геній М. Гоголя викликає особливе зацікавлення у сучасних науковців, які вивчають народну і релігійну психологію. Аналізуючи ідеї М. Гоголя щодо духовності, вони зауважують, що письменник вважав лінію християнської психології як свідому орієнтацію на християнський образ людини, а своїм учителем, у якого він навчився все життя, називав Христа: «Аналіз над душею людини таким чином, яким його не здійснюють інші люди, був причиною того, що я зустрівся з Христом, зачудований у ньому, насамперед мудрістю і нечуваним до того часу знанням душі, а потім уже вклоняючись Божеству його [5, с. 50].

Християнське вчення спонукало письменника-просвітителя до самовдосконалення. «Я побачив математично чітко, що говорити і

писати про вищі почуття і порухи людини не можна уявно: слід мати в собі самому хоча б невеличке зернятко цього, – слід стати кращим» [4, с. 441–442].

Шлях до самовдосконалення М. В. Гоголь вбачав у щоденній молитві до Бога, перевазі моральних цінностей над матеріальними, наданні тим, хто потребує як матеріальної, так і моральної допомоги, вихованні розуму, перемозі над людськими пристрастями, чесному служінні людям.

Творча й духовна еволюція особистості М. Гоголя відбувалася завдяки християнському віровченню. Слово М. Гоголя актуальне нині, оскільки воно не просто репрезентує українську ментальність, духовність, романтизм, а й порушує актуальні й сучасні проблеми, закликаючи до моральних пріоритетів, до духовного й культурного відродження України.

У народності М. Гоголя, в глибоко творчому проникненні митця в надра народної самосвідомості, в його здатності не копіювати, а індивідуально перетворювати, вияскравлювати помічене в людях, розвивати в напрямі досконалості те, що йому давала художня фольклорна стихія, – можливо, в цьому слід шукати ключ до розуміння неперехідної життєвості гоголівських творів. Саме на цьому шляху митець сягав своїх вершин.

Отже, стиль мови М. Гоголя, інтонаційні особливості й бароковість його мовлення типово українські. Одна з провідних тем його творів «Тарас Бульба», «Старосвітські поміщики», «Вій», «Ніч проти Різдва» – це утвердження поваги до своєї душі, захист її від демонічних сил, а від себе додамо – і душі народу. В його творчості сконцентровано духовну силу і велич України.

Він суттєво збагатив не лише українську, а й російську культуру, переніс у неї сковородинівську філософсько-екзистенційну традицію. І в долі, й у творчості письменник яскраво виявив характерне для романтизму бачення світу як згустка трагічних суперечностей. Помічаючи, насамперед, дисгармонійність у собі і в душах інших людей, у суспільстві, М. Гоголь понад усе прагнув цілковитої гармонії (сонця, світла) для себе, свого народу, людства.

Усю силу свого титанічного таланту М. Гоголь зосередив на тому, щоб показати споконвічний український шлях до щастя через

любов і гармонію. Тому й залишається М. Гоголь злюбоденним, популярним, авторитетним у різні епохи в усьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воропаєва Т. Гоголь як психолог // Українознавство : Календар-щорічник / Упоряд. В. Піскун, А. Ціпка, О. Щербатюк. – К. : ВПЦ Київський університет, 2002. – С. 174–176.
2. Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 8-ми т. / [под общ. ред. В. Р. Щербины]. – М. : Правда, 1984. – Т. 1. – 382 с.
3. Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 8-ми т. / [под общ. ред. В. Р. Щербины]. – М. : Правда, 1984. – Т. 3. – 335 с.
4. Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 8-ми т. / [под общ. ред. В. Р. Щербины]. – М. : Правда, 1984. – Т. 7. – 529 с.
5. Гоголь Н. В. Собр. соч. : в 8-ми т. / [под общ. ред. В. Р. Щербины]. – М. : Правда, 1984. – Т. 8. – 399 с.
6. Гончар О. Чим живемо: На шляхах до українського відродження / Олесь Гончар. – К. : Рад. письменник, 1991. – 382 с.
7. Горобець В., Чухліб Т. Незнайома Кліо. Таємниці, казуси, українські історії. Козацька доба / В. Горобець, Т. Чухліб. – К. : Наукова думка, 2004. – 310 с.
8. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах : навч. посіб. / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. – К. : Либідь, 1997. – 327 с.
9. Яременко В. Гоголівський період української літератури // Гоголь М. Тарас Бульба : [перекл. з російської]. – К. : Вид. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2006. – 286 с.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2010

S. LITVINSKA, T. CHUKHLIB

GOGOL' AS THE UKRAINIAN ETHNOGRAPHER AND ETNOPSIKHOLOG

In the article the features of expression of national and religious world view of M. Gogolya are found out in his creative inheritance.

Key words: mental feature, folk-lore source, Ukrainian character, religious world view, etnografizm, romanticism.